

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ПОВІСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

У статті проаналізовано фразеологічні одиниці з повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», виокремлено їхні тематичні групи, співвіднесено з лексико-граматичними розрядами, висвітлено особливості та стилістичні функції їх. Крім того, на основі укладеної картотеки фразеологічних одиниць виділено та охарактеризовано групи стійких словосполучень (власне фраземи, прислів'я і приказки та метафори), скласифіковано метафоричні вислови за базовим словом, описано групи стійких одиниць за характером підрядного сполучника, здійснено аналіз структури й семантики усталених виразів твору.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, лексико-граматичні розряди фразеологічних одиниць, тематичні групи фразем, власне фраземи, метафоричні вирази, прислів'я, приказки, усталені вирази.

Постановка проблеми. Останнім часом жодна галузь лінгвістичної науки не привертала до себе такої уваги українських мовознавців, як фразеологія, основні поняття, обсяг проблематики та об'єкт вивчення якої ще остаточно не визначені. Це зумовлюється передусім великою семантичною, структурною і функціональною різноманітністю тих одиниць, що сприймаються як стійкі сполуки слів. Така специфіка об'єкта дослідження викликає труднощі у визначенні як місця фразеологічного рівня в ієрархії мовної структури, так і місця фразеології серед інших лінгвістичних дисциплін. Тому саме від з'ясування таких питань, як зміст фразеологічної одиниці, визначення її найхарактерніших диференційних ознак, вживання її в мовленні залежить як вивчення фразеології загалом, так окремих її аспектів. Питанням функціонування усталених виразів у текстах присвячено роботи багатьох сучасних мовознавців, однак у науковій літературі мало праць, які висвітлюють фразеологію мови окремих письменників чи їх творів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фразеологічний фонд мови привертав увагу багатьох східнослов'янських мовознавців. Цінні для розвитку фразеологічної теорії знаходимо у працях Ф. Буслаєва, О. Потебні, І. Срезневського та ін. Становленню фразеології як галузі лінгвістики сприяло, з одного боку, ґрунтовне дослідження синтаксичної природи словосполучень, здійснене у працях мовознавців О. Шахматова, Ф. Фортунатова тощо, а з іншого – висвітлення у стилістико-семантичному плані стійких комплексів слів зарубіжними мовознавцями (Ш. Баллі, А. Сеше та ін.).

Ідею про необхідність створення фразеології як самостійного розділу лінгвістики в мовознавстві ще в 20-х роках ХХ ст. обґрунтував Є. Поливанов, який вважав, що цей розділ займе відособлену позицію у лінгвістиці майбутнього. Вагомий внесок у розвиток фразеологічної теорії зробили В. Виноградов, М. Шанський, М. Копиленко, О. Молотков, О. Бабкін та ін. Розгортання фразеологічних студій в Україні пов'язане з іменами Л. Булаховського, М. Мироненка, П. Горецького, І. Білодіда, М. Жовтобрюха, І. Чередниченка тощо.

Наприкінці ХХ та початку ХХІ ст. активізується психокогнітивний та етнокультурний аспекти у вивченні фразеології (О. Селіванов, О. Левченко). Опрацьовується діалектна фразеологія (Б. Ларін, Н. Бабич, С. Бевзенко, В. Лавер, Р. Міняйло, М. Олійник та ін.). Сучасне мовлення відображено у зібраннях В. Білоноженко, Я. Головацького, М. Коломійця, М. Наконечного, Г. Удовиченка, В. Ужченка. Продовжуються спроби визначити категоріальні ознаки фразеологізму [6, 41].

Посилення інтересу науковців до проблем лінгвістики тексту зумовлює необхідність розгляду питань, пов'язаних із функціями фразеологічних одиниць у художніх творах. Питанням функціонування фразеологізмів у текстах присвячено роботи Л. Аксентьєва, М. Алефіренка, М. Коломійця, Л. Скрипник, А. Супрун, В. Ужченка, Т. Цимбалюк, В. Чабаненка, М. Шанського, Л. Щербачук та ін. Однак у науковій літературі мало праць, які висвітлюють фразеологію мови окремих письменників [1, 6].

Метою статті є висвітлення фразеологічних одиниць у творі І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», їх аналіз, класифікація, визначення тематичних груп усталених виразів, виокремлення особливостей та стилістичних функцій фразем в означеному художньому тексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологізмом, або фразеологічною одиницею називається стійке поєднання слів, граматично організованих за моделлю словосполучення або речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією, автоматично. У мовознавстві існують різні найменування фразеологічних одиниць: ідіома, ідіоматичний вислів, стійке словосполучення, фразеологічний зворот, фразема, неподільне словосполучення, невідільне словосполучення, лексикалізоване словосполучення, автоматизована фраза. Так само розрізняють і різноманітні класифікації фразем, оскільки єдиної на сьогоднішній день ще не існує. Спираючись на ті чи інші ознаки фразеологічних одиниць, дослідники фразеології запропонували ряд класифікаційних схем, які широко застосовуються в лінгвістичній літературі. Залежно від того, який принцип покладено в основу кожної з класифікацій (семантичний, стилістичний, структурний, граматичний, генетичний), розрізняють відповідні їх типи.

Нами опрацьовано класифікації фразеологічних одиниць В. Виноградова, Л. Булаховського, Б. Ларіна, Л. Скрипник, Б. Ковальова, О. Молоткова, А. Бабкіна та ін. У дослідженні ми детальніше зупинились на аналізі усталених виразів з твору І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» за класифікаціями О. Молоткова, Л. Скрипник, Б. Ковальова, А. Григораша, А. Бабкіна, Б. Ларіна.

У мовознавстві усталені вирази вживаються у вузькому і широкому розумінні. У вузькому розумінні до фразем зараховують словосполучення, що співвідносяться зі словом і відповідно функціонують у ролі якогось члена речення (їх ще називають лексичними ідіомами). У широкому розумінні до фразеологічних одиниць зараховують усталені вирази, що структурою нагадують прості речення. Це, здебільшого, прислів'я і приказки. Ми в дослідженні користуємося широким розумінням фразеологічних одиниць.

Фразема, виступаючи як компонент будь-якого тексту, тісно пов'язана з контекстом твору. Саме у живому мовленні виявляє вона повною мірою свій зміст. Аналіз фразеологічної одиниці в ізоляції від контексту малоефективний, не забезпечує розкриття глибини її семантики, оскільки фразеологізм здебільшого вступає у складні смислові стосунки з певним контекстом і залежить від нього [1, 42].

Помітне місце у дослідженнях з фразеології посідають класифікації за граматичним принципом. Морфологічний підхід до фразеологічних явищ базується на співвіднесеності фразеологічних одиниць із певними частинами мови і передбачає визначення лексико-граматичної природи стрижневого слова. Так, за О. Молотковим, виділяємо, враховуючи зазначений принцип, такі лексико-граматичні розряди фразеологічних одиниць: *іменні, дієслівні, ад'єктивні (прикметникові), адвербіальні (прислівникові), вигуківі*. За М. Демським, виокремлюємо в тексті ще й *займенникові*.

1. Іменні: *гіркий полин* (автор) у знач. «прихована злість», напр.: *Вона догадалася, що її свекруха недобра і що під її словами ховається гіркий полин* (155); *солодкий медок* (автор) у знач. «улеслива», «вдавано добрі слова», напр.: *Той солодкий медок одразу не сподобався Мотрі* (150).

2. Дієслівні: *носа втру* (Кайдаш) у знач. «різко сказати, побити, довести що-небудь комусь», напр.: *Коли хочеш, то я й тобі носа втру* (163); *не оббивала порогів* (Мотря) у знач. «не домагатися, просити чого-небудь багаторазовим відвідуванням; настирливо випрошувати що-небудь», напр.: *Я вашого сина не силувала мене брати; я до вас з хлібом з сіллю не ходила, порогів ваших не оббивала* (162).

У межах цього розряду, за А. Григорашем, виділяємо в тексті такі три групи дієслівних фразем (з прийменником чи без): усталені вирази, утворені за двоскладовими моделями (*навчить добру; руки опали*), усталені вирази, утворені за трискладовими моделями (*лице горіло рум'янцем; держи руку за жінкою*), усталені вирази, утворені за чотирискладовими моделями (*насилу здержувати свого язика; розпустила розмову на всю губу*). Остання група є найменш продуктивною.

3. Ад'єктивні: *ходить з торбами* (Мотря) у знач. «бідний», напр.: – *Он зав'язалась, як на Великдень, а батько ходить по селі з торбами* (262); *ні живий ні мертвий* (автор) у знач. «переляканий», напр.: *Лаврін стояв ні живий ні мертвий* (217).

4. Адвербіальні: *жабі по коліна* (один чоловік) у знач. «дуже мілко», напр.: – *Та не втопишся, бабо, бо навіть і серед ставка старій жабі по коліна*, – сказав один чоловік, що напував воли (264); *повіяло миром* (автор) у знач. «мирно, спокійно», напр.: *У Кайдашевій давній оселі повіяло миром* (252).

5. Вигуківі: *будь здорова, чорноброва!* (Карпо) у знач. «привітання», напр.: – *Будь здорова, чорноброва!* – сказав Карпо, не здіймаючи бриля і легенько кивнувши головою (140); *матері твоїй сторч та в борці!* (Кайдаш) у знач. «жартівливе побажання покарання за щось», напр.: *А ти чого обзиваєшся? Матері твоїй сторч та в борці!* (139).

6. Займенникові: *не заманите мене... й калачем* (Кайдашиха) у знач. «нічим», напр.: *Не заманите мене сюди й калачем* (198); *не бралась і за холодну воду* (автор) у знач. «за ніщо», напр.: *Вона стояла над душою в Мотрі, наче осавула на панцині, а сама не бралась і за холодну воду* (154).

Крім цього, за Л. Булаховським, виділяємо комунікативні одиниці, що передають певне судження або ціле повідомлення. Це переважно прислів'я, приказки та примовки: *одна брова варта вола, другій брові й ціни нема* (Лаврін), напр.: *Одна брова варта вола, другій брові й ціни нема* (132); *жінка не дівка: їй заміж не йти* (Кайдаш), напр.: *Твоя жінка не дівка: їй заміж не йти* (165); *бублика з їси, поки кругом обійдеш* (Карпо), напр.: *Оце взяв би той кадівб, що бублика з їси, поки кругом обійдеш, а як іде...* (134).

Фразеологічні одиниці, що становлять собою конструкції з підрядними сполучниками, ще називають порівняльними (компаративними) зворотами. Своєрідною рисою цієї групи усталених виразів є те, що стрижневим, тобто організувальним, словом для них виступає сполучник, з якого вони починаються.

За лексико-граматичним значенням ці мовні одиниці співвідносяться, як правило, з дієсловами, прислівниками або прикметниками і виконують відповідну синтаксичну роль у реченні. За характером підрядного сполучника структури поділяються на дві групи:

1) фразеологізми, які починаються допустовим сполучником *хоч* (*хоч води напийся* (Лаврін), напр.: *З маленького личка хоч води напийся...* (134); *хоч у вухо бгай* (Кайдашиха), напр.: – *Що за люба дитина мій Карпо, такий тихий, такий слухняний, хоч у вухо бгай...* (152); *хоч коники ліпи* (Кайдашиха), напр.: *Але й хліб спекла, хоч коники ліпи!* (175);

2) фразеологізми, організовані за допомогою порівняльних сполучників *як, мов, немов, наче, неначе, ніби* (*як цар на престолі* (автор), напр.: *Вона гордо сиділа на своїй скрині, як цар на престолі* (180); *мов сопілка грає* (Лаврін), напр.: *Говорить тонісінько, мов сопілка грає* (132); *наче корова на нові ворота* (Лаврін), напр.: – *Карпе! Чого це ти витріщив очі на яблуню, наче корова на нові ворота* (135); *ніби на світ народилась* (автор), напр.: *Мотря з того часу ... ніби на світ народилась* (180).

Такі усталені вирази нагадують підрядні речення. У більшості з них у результаті фразеологізації компаративна семантика змінилася настільки, що як допустові та порівняльні конструкції їх можна розглядати лише в діахронії. За

своїм значенням і функціями багато з них співвідноситься зі словом, напр.: *хоч у вухо бгай* – «лагідний» (152); *наче муха в окропі* – «швидко» (155); *хоч коники ліпи* – «глевкий» (175).

Серед усталених висловів мовознавці, зокрема Б. Ларін та ін., виділяють метафори, які слугують базою для утворення фразем. *Метафорою* називають вид тропи, побудований на основі вживання слів або виразів у переносному значенні за подібністю, аналогією, який слугує одним із засобів посилення образності й виразності мови. Розрізняють метафори прості, побудовані на зближенні предметів чи явищ за однією якоюсь ознакою, і метафори розгорнуті, тобто побудовані на різних асоціаціях між предметами і явищами.

Оскільки метафора є одним із засобів образності художнього твору, вона дозволяє порівнювати предмети і явища, здавалось би, зовсім не порівнювані, демонструє здатність людського мозку в розрізних елементах матеріального і духовного світу відшукувати зв'язки й перетворювати окремі поняття в систему взаємопов'язаних одиниць.

Утворюються метафори традиційним способом: переосмисленням слова в контексті словосполучення, речення чи більшого синтаксичного об'єднання – абзацу, фрагмента. Метафоризується базове слово: особа; неособа (предмет); явища природи (стихія); частини тіла людини; фізичний стан людини; метафори, що означають звуконаслідування; метафори, що означають розмову; метафори, що стосуються тварин.

За цим принципом укладено запропоновані нижче метафори:

1) **«особа»**: *посипали молодиці; гризла свекруха; терлась коло панів; виплила дівчина; золота дитина; вдарили музики і т.ін.*

2) **«неособа»** (предмет): *хати порозкидані; садиба дихала холодком; село заснуло; жита дрімали; мак зблід; дорога ховалась; гроші втікали і т.ін.;*

3) **«явища природи» (стихія)**: *хмарки сунулись; висипали зорі; сонце грало; сонце ляло світ; сонце грало; горів світ сонця; вечір заглянув; пішов холод; гук задріжав; вогонь полився; вода гула тощо;*

4) **«частини тіла людини»**: *голова горить; закидалося серце; очі погасли; лице не розвиднювалося; очі світилися; руки ходили ходором;*

5) **«фізичний стан людини»**: *сон не брав; думка літала; голод затяг живіт; душа заховалась; спокій розлився; краса засліпила тощо;*

6) **«метафори, що означають звуконаслідування»**: *горшки застогнали; тісто запищало; дзвін гув; горщик завищав; терниця гавкала;*

7) **«метафори, що означають розмову»**: *обсипала неласкавими словами; підсолоджувала розмову; сипала облесливими словами;*

8) **«метафори, що стосуються тварин»**: *воли сунулись; деркач свистів; яр крутився гадюкою.*

Аналізуючи картотеку, створену нами на основі повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», можемо виділити тематичні групи усталених виразів, об'єднаних за значенням:

– **«бити»**: *частувала різкою* (автор) – «бити, карати»; *лупив у груди* (Кайдашиха) – «бити»; *полічу ребра* (Кайдаш) – «погроза побити когось»; *впечу кочергою* (Кайдаш) – «вдарити, побити»; *зуби визбираєш* (Кайдашиха) – «погроза сильно побити когось» тощо;

– **«дивитися»**: *кинула оком* (автор) – «мимохідь, швидко подивитися на кого-, що-небудь»; *вхопив погляд* (автор) – «відчути чийсь погляд на собі»; *не міг одірвати очей* (автор) – «не могли перевести погляд»; *витріщив очі* (Лаврін) – «широко розкрити очі»; *вилупили баньки* (Мотря) – «дивитися, не відриваючи очей» тощо;

– **«плакати»**: *сльозами облилася* (Мелашка) – «плакати»; *виплакала всі сльози* (автор) – «висловити своє горе, плачучи»; *залило душу сльозами* (Мелашка) – «про важкий душевний стан» тощо;

– **«говорити, кричати»**: *цвікаєте в вічі* (Кайдаш) – «прирікатись, сваритись, неприємно говорити»; *підняли гвалт* (автор) – «кричати, лементувати»; *розв'язати язика* (автор) – «змусити заговорити»; *брехні точити* (Палажка) – «вести пусті розмови»; *дала покуштувати полину* (автор) – «непривітно, неприязно говорити» тощо;

– **«убити»**: *зі світу звести* (Кайдашиха) – «довести до смерті»; *живою в землю закопати* (Кайдашиха) – «знищити жорстоко» тощо;

– **«фізичний стан людини»**: *тягло за живіт* (автор) – «бути голодним»; *зомліло серце* (автор) – «заболіло»; *ледве зводила дух* (автор) – «важко дихати»; *скорчилась в три погібелі* (автор) – «сильно згорбитись, постаріти» тощо;

– **«душевний стан людини»**: *сидить у печінках* (Кайдаш) – «надокучати, дуже допікати, вимучувати»; *взяв страх* (автор) – «перелякатися»; *розкуштувати полин* (автор) – «зазнати недобррозичливого ставлення»; *волосся піднялося вгору* (автор) – «перелякатися, здивуватися»; *брала злість* (автор) – «сердитися»; *стояла ні в сих ні в тих* (автор) – «знякловіло, відчуваючи незручність, присоромлено»;

– **«відносини між людьми»**: *шапку здіймали* (Лаврін) – «щиро запрошувати, просити»; *не любив нікому кланятись* (автор) – «не схилятись, не принажуватись»; *з хлібом з сіллю не ходила* (Мотря) – «не ходити просити»; *порогів не оббивала* (Мотря) – «не домагалася, не просила чогось багаторазовим відвідуванням» тощо;

– **«працювати»**: *рук не покладаю* (Мотря) – «працювати без відпочинку»; *кинулась до роботи* (автор) – «почала щось робити»; *сіла за гребінь* (автор) – «почати працювати (прясти)»; *рук і ніг не чую* (Мотря) – «втомитися, напруцювавшись» тощо;

– **«слухати»**: *вух не позакладало* (Кайдашиха) – «добре чути»; *роти пороззявляли* (автор) – «уважно слухати»; *понаставляли вуха* (автор) – «уважно слухати» тощо;

– **«пити»**: *хильнула до дна* (автор) – «випити повністю»; *помочила губи в горілиці* (автор) – «мало випити»; *вкинув у рот* (автор) – випити швидко і т. ін.

Таким чином, у творі виділяємо 11 тематичних груп фразеологічних одиниць. У них об'єднані фраземи з подібними, але не тотожними, значеннями, які мають свої певні смислові відтінки.

Усталені вирази, вжиті автором у творі, мають також певну стилістичну роль. Вони використовуються з метою художнього відтворення розмовної мови як в авторських текстах, так і в мовних партіях персонажів, сприяючи їх типізації та індивідуалізації. Фразеологізми, вкладені І. Нечуєм-Левицьким в уста персонажів повісті, тематично дібрані і конструюють потрібний контекст, за допомогою якого творяться характери, типові ситуації, образи. Так, автор широко використовує прислів'я, приказки, які допомагають глибшому розкриттю образів твору, свідчать про їх глибоке знання народної творчості. Для того, щоб переконатись у цьому, можна зіставити мовлення головних героїв твору.

Мовлення **Лавріна**: – *Одна брова варта вола, а другій брові й ціни нема* (132); – *Хоч між дровами, аби з чорними бровами* (198).

Мовлення **Карпа**: – *Чорт сім кіп гороху змолотив* (134); – *Гарна, мордою хоч пацюки бий* (134).

Отже, з наведених прикладів спостерігаємо, що мовлення Лавріна м'яке, лагідне, поетичне, ніжне, пересипане прислів'ями і приказками, а мовлення Карпа – грубе, важке, дошкульне. Мовлення персонажів, як бачимо, характеризує і їх самих, тобто розкриває характери, психологію.

Мовлення **Кайдашихи** є двояким: то улесливим, пересипаним «солодким медком», «м'якеньким» (*хоч у вухо бгай* – «лагідний, спокійний», напр.: *Що за люба дитина мій Карпо, такий слухняний, такий тихий, хоч у вухо бгай* (152); *доведу до пуття* – «виростити, навчити всьому», напр.: *Коли б мені тільки Господь віку продовжив, а я вже доведу до пуття, тебе, Мотре* (152)); то чванливим, злим, уїдлигим, пересипаним прокльонами і прозвищами (*зуби визбираєш* – «погроза побити когось», напр.: *А то як візьму кочергу, то й зуби визбираєш* (162); *вух не позакладало* – «добре чути», напр.: *Мені вух не позакладало, чую* (157)).

У мовленні **Кайдаша** переважають повчання, настанови, трапляються прокльони: *паскудить язики* – «говорити непристойні речі», напр.: – *Чи то можна в таку н'ятницю паскудить язики?* (133); *цур вам, пек вам!* – «прокльон», напр.: – *Цур вам, пек вам! Поставлю вам хату через сіни та, про мене, там хоч голови собі поскручуйте* (173).

Мовлення **Мотрі** – горде, непокірне, «брикливе»: *циганської халяндри скакати* – «погроза», напр.: – *Будеш ти в мене циганської халяндри скакати, а не я в тебе* (160).

Мовлення **Мелашки** – ніжне, мелодійне, поетичне, як і сама дівчина: *залило ...душу сльозами*, напр.: *Мабуть, він за мною побивається, коли одразу так залило мою душу сльозами* (223).

Провівши аналіз картотеки, створеної нами на основі повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», можемо виокремити такі фразеологічні явища:

- повторення однотипних фразем (напр.: *ні те ні се; ні живий ні мертвий; ні в сих ні в тих*);
- усічення слова з фраземи (напр.: *не повилазили*);
- розширення синтаксичної структури фразеологічних одиниць унаслідок вклинювання слів-означень до другого компонента (напр.: *здоровий, як годований кабан* – для порівн.: *здоровий, як кабан* [3]; *темний, як темна ніч*. Для порівн.: *темний, як ніч* [3]);
- структурно-граматична трансформація порівняльних зворотів відбувається за рахунок уведення лексичних елементів, що знаходяться у постпозиції до опорного слова (напр.: *зелений, як трава на степу* – для порівн.: *зелений, як трава* [3]; *лице горіло рум'янцем* – для порівн.: *лице горіло* [3]);
- оновлення фразем (напр.: *бив у груди – лупив у груди* [3]; *вуха розвісити* [3] – *понаставляли вуха*);
- синонімія усталених виразів у тексті (напр.: *кинула очима* [3] *блиснула очима; защеміло коло серця* [3] – *зомліло серце*);
- антонімія фразем (*жінка не дівка: їй заміж не йти; на вербі груші, а осипці кислиці*);
- гіперболізація (напр.: *снігу зимою не дістанеш; бублика з їси, поки кругом обійдеш*);
- літота (напр.: «*Для неї [Мелашки] ще б тільки на припічку кашу їсти*», – *думала Кайдашиха*);
- прийом гумору (напр.: *як іде, то аж кістки торохтять; гарна... мордю хоч пацюки бий*) тощо.

Висновки. На основі проаналізованих фразеологічних одиниць з повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» виділено їхні тематичні групи, охарактеризовано лексико-граматичні розряди усталених виразів, здійснено аналіз структури й семантики фразем, а також висвітлено їхні особливості та стилістичні функції. Як бачимо, фразеологізми наповнюють мовлення героїв твору глибинною свіжістю, надають йому художнього звучання, лексичної й синтаксичної витонченості, довершеності, виразності та національного колориту. Вони фіксують найтонші відтінки думок та почуттів.

Означене питання в мовознавстві є досить актуальним, оскільки саме фразеологічні одиниці чи не найбільшою мірою надають мові яскравої мальовничої виразності, роблять її особливо гнучкою і сильною. Вони не тільки збагачують і прикрашають загальнонародну мову, а й допомагають досягти висот мовної культури.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні усталених виразів на основі інших творів української художньої літератури.

Література

1. Александрова С. П. Фразеологізми в загальнонародній мові та художньому тексті / С. П. Александрова // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 84–92.

2. Бодик О. П. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : [навч. посіб.] / О. П. Бодик, Т. М. Рудакова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 414 с.
3. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. / Г. М. Удовиченко. – К. : Вища шк., 1984. – 984 с.
4. Ужченко Г. М. Українська фразеологія / Г. М. Ужченко, Л. Г. Авксентьев. – Х. : Основа, 1990. – 167 с.
5. Устенко Л. Ф. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у різних стилях української мови / Л. Ф. Устенко // Наукові записки НДУ імені М. В. Гоголя. Філологічні науки. – 2011. – С. 40–44.

References

1. Aleksandrova S. P. Frazeolohizmy v zahalnonarodnii movi ta khudozhnomu teksti / S. P. Aleksandrova // Movoznavstvo. – 1993. – № 6. – S. 84–92.
2. Bodyk O. P. Suchasna ukrainska literaturna mova. Leksykologhiia. Frazeolohiia. Leksykohrafiia : [navch. posib.] / O. P. Bodyk, T. M. Rudakova. – K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2011. – 414 s.
3. Udovychenko H. M. Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy : u 2-kh t. / H. M. Udovychenko. – K. : Vyshcha shk., 1984. – 984 s.
4. Uzhchenko H. M. Ukrainska frazeolohiia / H. M. Uzhchenko, L. H. Avksentiev. – Kh. : Osnova, 1990. – 167 s.
5. Ustenko L. F. Osoblyvosti funktsionuvannia frazeolohichnykh odynyts u riznykh styliakh ukrainskoi movy / L. F. Ustenko // Naukovi zapysky NDU imeni M. V. Hoholia. Filolohichni nauky. – 2011. – S. 40–44.

Джерела фактичного матеріалу

Нечуй-Левицький І. С. Кайдашева сім'я / І. С. Нечуй-Левицький. – Д. : Донбас, 1979. – 270 с.

Курило Александра. Фразеологические единицы в повести И. Нечуя-Левицкого «Кайдашева сім'я». В статье проанализированы устойчивые сочетания в повести И. Нечуя-Левицкого «Кайдашева сім'я», освещены их тематические группы, охарактеризованы лексико-грамматические разряды фразеологических единиц в художественном произведении, освещены их особенности и стилистические функции. Кроме того, на основании картотеки устойчивых сочетаний, составленной нами из указанного произведения, выделены и охарактеризованы группы устойчивых сочетаний (собственно фраземы, пословицы и поговорки, а также метафоры), составлена классификация метафорических выражений по базовому слову, выделены из произведения фразеологические явления, описаны группы устойчивых единиц по характеру подчинительного союза, осуществлен анализ структуры и семантики устойчивых сочетаний произведения.

Ключевые слова: устойчивые сочетания (фразеологические единицы), лексико-грамматические разряды фразеологических единиц, тематические груп-

пы фразем, собственно фраземы, метафорические выражения, пословицы, поговорки.

Kurylo Oleksandra. Phraseological units in the I. Nechuy-Levitsky's novel «The Kaydash family». In this article fixed expressions from the novel *The Kaydash Family* written by I. Nechuy-Levytsky are analyzed, their thematic groups are stressed, lexicological and grammatical classes of phraseological items from determined novel are characterized, their peculiarities and stylistic functions are highlighted. In addition, based on the card index made by us from given novel, groups of persistent phrasecombination of words are highlighted and characterized (properly phrasems, proverbs, sayings and metamorphosis), metamorphosis expressions for basic word are classified, range of phrasecombination phenomena are accentuated from the novel, groups of persistent items are described after character of subordinative conjunction, structure and semantics of fixed expressions from the novel are analyzed.

Key words: fixed expressions (lexicological items), lexicological and grammatical classes of phraseological items, thematic groups of phrasems, properly phrasems, metamorphosis expressions, proverbs, sayings.